

Yttrandefrihet för ett fåtal

För oss som bor i Göteborg är bokmässan välkänd och för många på det litterära fältet är det en viktig plats att marknadsföra sig på. Det fullständiga namnet är Bok- och biblioteksmässan, men hur många intresserar sig egentligen för biblioteksfrågor? För bibliotekarierna själva är image en brännande fråga, det skriver Pontus Dahlman i Dagens Nyheter den 19 september. Bibliotekarierna vill absolut inte bli förknippade med någonting förlegat och arbetar alltid hårt med att få upp ett intresse hos allmänheten för biblioteksfrågor. Men i själva verket får man intrycket av att det snarare är på akademisk nivå som man försöker att hänga med i tiden och legitimera biblioteken i ett samhälle i förändring. I ett samhälle där den offentliga sektorn minskar. På biblioteksområdet finns det, som säkerligen på de flesta andra områden också ett glapp mellan teori och praktik.

Hur får bibliotekarierna i praktiken sig till livs all ny kunskap på fältet? Det beror säkert på vilket bibliotek man arbetar på och hur mycket just den kommunen är beredd att satsa på fortbildning. Bok- och biblioteksmässan är en möjlighet för bibliotekarier att följa med i debatten på fältet.

Men vilka, utöver institutioner, har egentligen råd att köpa seminariebiljetter till bokmässan? Inte hinner bokhandelsmedarbetare gå på seminarier då de måste jobba hårt på att skapa jippo på första plan. Själva har jag arbetat på bokmässan i några år men aldrig besökt ett enda seminarium. Oftast får jag mig inte så mycket till livs, annat än några författarsigningar, och det skall ni veta att Björn Hellberg är mycket trevlig, men jag har aldrig vågat berätta för honom att jag inte har läst en enda av hans böcker.

I år blev det mindre jobb och mer seminarier, då på studentbiljett. Mina förväntningar var höga. De grumlades dock raskt när jag smygstartade med ett miniseminarium om *Ungas nätkulturer*. Föredragshållare var Stig Roland Rask från KK-stiftelsen som arbetar för kunskaps- och kompetensutveckling och vill stärka Sveriges konkurrenskraft. Här försöker man just att vara en länk mellan den akademiska världen och marknaden. (Läs mer på www.kks.se.) När Rask presenterar sig själv nämner han dock inget om sin anknytning till denna stiftelse.

Under snabbt förflytande tjuugo minuter hinner Stig Roland Rask säga en mängd tvivelaktiga saker i ämnet. Hans huvudpoäng är att man inte skall tro att unga människor är ett hot mot demokratin eller att unga använder Internet endast till nöje och kastar bort sin tid. Istället vill han framhålla att ungdomar är intelligenta varelser som är mycket intresserade av demokratiska och politiska frågor och livligt

diskuterar dessa i forum på Internet. Det framstår som en aning naivt att sitta och berätta för bibliotekarier och lärare i publiken att ungdomar faktiskt är samhälls-engagerade varelser.

Medier är interaktiva vilket lyckligtvis nämns, men den stora bristen i redogörelsen är att alla de hinder som finns för att använda medierna på just det sättet aldrig nämns. Droppen kommer när Kina, med flest användare av Internet i hela världen, tas som exempel på hur ungdomskulturer genom Internet-användning kan förändra politiska system i praktiken. Vad Rask inte berättar är att Kina är det land som har mest censur på Internet och att människor blir arresterade för att ha besökt sidor som regeringen anser tvivelaktiga, för västerländska eller för demokratiska. Att Internet underlättar en övergång till en kapitalistisk ekonomi är ännu inget som innebär yttrandefrihet för befolkningen. Däremot finns det en mängd andra lyckade exempel på politisk genomslagskraft, det kan man bland annat läsa om i Manuel Castells tre band om informationsåldern.

Något bedrövad lämnar jag seminarie-lokalen och önskar att yrkesverksamma på området skulle ha fått veta mer om ungdomars subkulturer och medievänor men ur ett mera realistiskt och djuplodande perspektiv. Det är viktigt att det finns de som undervisar både ungdomar och vuxna om Internets möjligheter och risker. Kanske var det så att den knappa tiden lag Rask i fatet och det är skrämmande om

det i sin tur innebär att man bara får halva bilden. Den blir oftast förvrängd.

Årets bokmessa hade yttrandefrihet på temat. Fredagen bjöd på ett intressant längre seminarium, *Friheten att förläggas den?* Deltagare från förlagsbranschen i flera länder diskuterade kring förläggarens roll och handlingsfrihet. En redaktör från Kina uteblev av okänd anledning. I Kina får privata förläggare inget stöd. En diskussion kring detta var alltså inte möjligt men frånvaron av en representant från Kina kan tolkas som ett talande bevis för landets situation.

Irans första kvinnliga förläggare Shahla Lahiji, som fick internationella förläggareföreningens frihetspris i år, var en uppskattad talare. Lahiji beskrev de hinder som en förläggare i Iran ställs inför. Det tar två till tre år innan man ens får igenom ett tillstånd för att bedriva förlagsverksamhet. Ingen i Iran kan vara oberoende av regimen eller undkomma dess restriktioner. Förläggares möjligheter och restriktioner skiftar kraftigt mellan länder. Lars Grahn, ordförande i International Publishers Association, IPA:s Freedom to Publish Committee, säger att friheten att förlägga inte existerar. Friheten är i de flesta länder i världen snarare en idé och en strävan. Den turkiska förläggaren Müge Sökmen menar att oberoende som förläggare är man om man inte är beroende av pengar från exempelvis stat, universitet och media. Det finns ju dock andra sätt att förhindra förläggarfrihet och Sökmen tar USA:s fördolda

mediecensur som exempel.

Johannes Riis, redaktör på Gyldendal Forlag i Köpenhamn, har ett mer västerländskt synsätt och kan sägas representera storförlagen bland deltagarna i seminariet. Riis menar att friheten är beroende av vilket slags förlag man driver. Små förlag kan publicera det de själva gillar, medan större förlag har ett ansvar att publicera även obekväma åsikter från flera håll. Att ha kommersiella böcker på sitt förlag ger en viss frihet då man får råd att publicera även det som inte är konventionellt. Det är en god tanke men som vi väl vet använder förlagen inte alltid den kommersiella framgången på det sättet. I Sverige har exempelvis Bonnierförlagen ytterst få debutanter bland sina författare och desutom har de lagt ned tidskrifter som BLM och Månadsjournalen. Man har på detta sätt i förlängningen minskat det offentliga utrymmet bara för att det inte har ansetts vara tillräckligt lönsamt. I Danmark har de senaste årens politiska klimat krävt att publicisterna tar större ansvar menar Johannes Riis. Förlagen bör avspegla hur landets debatt ser ut. Böcker kan skapa en dialog mellan motsatta sidor på ett sätt som andra medier inte kan enligt Riis. Även Lahiji pekar på vilket ansvar förläggaren har gentemot samhället. Genom ett sådant ställningstagande hos förläggarna befästs också tron på litteraturens genomslagskraft.

Göran Rosenberg deltog i ett flertal seminarier under mässdagarna. Som jour-

nalist de senaste trettio åren har han en gedigen insikt i yrket och kunskap om framförallt svensk utveckling inom området. I debatten *Yttrandefrihet med profit?* finns vid sidan av Rosenberg Hugh Miles, frilansjournalist i Kairo som har skrivit en bok om Al Jazeera och Ali Rahnema, ordförande för World Association of Newspapers som arbetar för tryckfrihet i pressen. Rosenberg sätter ljus på dagstidningarnas situation i Sverige och hur minskade upplagor hotar tryckfriheten. Idag finns från statligt håll ett pris på hur mycket oberoende press får kosta. I Rosenbergs ögon är det statliga presstödet inte tillräckligt.

De många reklamfinansierade gratis-tidningarna hotar också yttrandefriheten då de är tvivelaktiga informationskällor för läsaren. Idag har man som läsare allt svårare att kontrollera varifrån nyheterna kommer. Vi vet inte vem som finansierar vad. En viktig del i yttrandefriheten är just att veta vem som är avsändare.

Ali Rahnema svarar med att säga att situationen för dagstidningar idag är mindre ett kapitalistiskt problem än ett ansvarstagande för publicisterna. Redaktörerna för tidningarna måste ta ansvar för att det är god journalistisk de förmedlar. Det är ett politiskt ansvar att vara redaktör och journalist. Vi lever i en tid då vi har tillgång till mer information och journalistik än någonsin förr, vilket innebär att redaktörens roll blir än viktigare. Rahnema håller med om att City och Metro är tidningar som inte gör undersökande jour-

nalistik eller genomlyser politiska problem. Detta pekar på att vi fortfarande behöver de traditionella dagstidningarna. De kommer inte att dö ut, men de kommer att se annorlunda ut än vad de gör idag. Ordet finns alltid kvar om än inte i tryck.

Både Rahnema och Hugh Miles framstår som optimister i förhållande till Rosenberg som närmast får representera det gamla journalistiska ledmotivet där tron på objektiv sanning är allt. Att fler idag har tillgång till och möjlighet att sprida sina åsikter skrämmer den gamla journalistikåren. Men som Miles säger så vi lever journalistiken i ett övergångsparadigm och kommer snart att finna sin form igen. Miles och Rahnemi har som relativt unga journalister ett annat perspektiv och en annan utgångspunkt än Rosenberg som talar mer specifikt ur den svenska välfärdssituationen. När Rosenberg också verkar mena att det finns en journalistisk form som håller på att försvinna framstår han som ytterst konservativ.

Göran Rosenberg fortsätter sina resonemang på seminariet *Press på tryckfriheten*, ett seminarium som arrangeras av Dagens Nyheter med kulturchefen Maria Schottenius som moderator. I programmet står det att det skall beröra vilken frihet man har att skriva vad man vill i pressen och de olika faktorer som är med och bestämmer den friheten. Tyvärr så utvecklades det hela till ett samtal som dominerades av diskussion kring Muhammedkarikatyrerna.

Att tala om mediernas flexibilitet i den digitala tiden och dess relevans för yttrandefriheten vore mer på sin plats och något som Rosenberg försöker att föra in samtalet på. När Schottenius säger att yttrandefrihet har varit på temat förut under bok- och biblioteksdagarna, men att det aldrig har varit så hett som nu, känns det en aning tafatt. Är man inte lite sent ute? Tidningsvärlden måste idag konkurrera med alla andra sätt som finns att få sig information till livs. Det blir tydligt

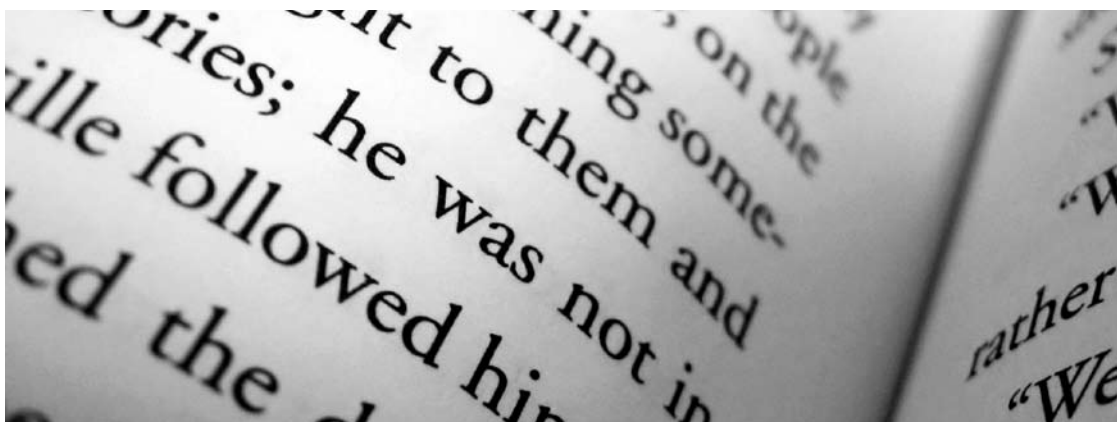

foto www.sxc.hu

här att det skulle krävas mer kommunikation mellan skola och praktik.

I Rum för Poesi finner man sedan det andrum som behövs i den hektiska miljön bland snygga bibliotekarier, svettiga bokhandelsbiträden och alla författarkändisar. Niklas Söderberg läser för en publik på högst tjugo personer. På sin gotländska rabblar han snabbt dikter ur en svit om sin far, ord som tar tillfälligt fäste i sinnet.

Efter Söderberg läser Susanne Holmgren inför samma publik. Det är synd eftersom jag vet att hon haft större publik än så här och också är värd det. Holmgren kommer med en ny diktsamling i januari som heter *Verklighetsmaskineriet*. De dikter poeten läser ur denna samling är ett stilbrott från dikterna i debutsamlingen *Arctica*. Dikterna från debuten läses med len röst och långsamt repar Holmgren upp ett landskap där rytmen är glasklar. ”En fisk som likt människan kretsar över djupen”. I de nya dikterna där ”männen vandrar genom dikterna” är språket mer i monologer och vardagsnära kritiskt.

Poesisessionen avslutas med Bo Sigvard Nilsson, Göteborgsförfattare med ett fyrtiotal böcker bakom sig. Jag har själv varit med i en referensgrupp då Nilsson skulle skriva en ungdomsbok för flera år sedan. Det var ett spännande arbete som tyvärr resulterade i en bok för ungdomar skriven på ett språk från 40- och 50-talet. Bo Sigvard Nilssons kommande diktsamling är just nostalgisk och handlar om

hans egen uppväxt. Men en väsende röst försöker Nilsson göra det erkänt banala spännande.

Detta var ett av de många entimmespass med lyriker som gick av stapeln i Rum för poesi under mässdagarna. Rum för Poesi är en av de aktiviteter på andra våningen som man inte behöver seminariekort till och jag vill minnas att lokalen ofta brukar vara välfylld. I år hade dock ett flertal poeter av olika skäl hoppat av programmet vilket kan ha bidragit till att också publiken uteblev.

Det är dags att gå vidare till nästa 45 minuters seminarium, *Storebror ser dig på biblioteket*. Här ryms ett ämne som verkligen är riktat just till biblioteken. Marian Koren från biblioteksföreningen i Nederländerna beskriver hur den holländska yttrandefriheten hotas genom en ny lag som liknar the Patriot Act i USA. Koren talar handfast om vad en bibliotekarie måste tänka på då det gäller yttrandefrihet och skydd av personuppgifter på bibliotek. Bibliotekens uppgift är att ge tillgång till information, rätt till utbildning och personlig utveckling, rätt till kulturellt deltagande och rätten till ett privatliv. Man skall som låntagare kunna samla information utan att någon utomstående kan se dina handlingar.

I USA tillkom the Patriot Act med en sådan hastighet att biblioteken inte hann förbereda sig inför dess konsekvenser. I Nederländerna har man redan under utformningen av den nya lagen lobbat för

en del förmildringar av lagen. Den holländska regeringen inspirerades av The Patriot Act när man under fyra års tid framlade nya lagförslag för att förhindra informationsbrott. Lagen innebär att lägre tjänstemän kommer att kunna begära uppgiftsutlämning från bland annat bibliotek. Man kan också ge order om att biblioteken måste spara låntagaruppgifter. I bibliotekens egna regelverk förhindras lagring av uppgifter en längre tid just för att kunna skydda personuppgifter från felaktig användning. Även i Sverige finns dessa regler för skyddande av personuppgifter. Sådana frågor har aktualiserats ju mer biblioteksanvändare besöker biblioteket via Internet med hjälp av inloggningsuppgifter.

Under min sista besöksdag försöker jag mig på ännu ett miniseminarium. Under rubriken *Hundratalstidskrifter- inga läsare?* samtalar Johan Ehrenberg, redaktör och ägare av tidskriften *ETC*, med David Karlsson från Nätverkstan.

Tidskriftdistributionen i Sverige är monopoliserad av Bonniers, Egmont och Allers. En sådan dominans i sig hämmar yttrandefriheten menar Ehrenberg. När Pressbyrån var statlig fick alla slags tidskrifter säljas där och inte bara de som ingick i de stora distributionsföretagen. Visserligen var det redan då på det sättet att man behövde ett utgivningsbevis för att bli distribuerad. Många ideella tidskrifter, varav *plural* är en, kan inte få kulturstöd eller distributionsstöd. Om sådana villkor nämns ingenting i denna debatt. På Nät-

verkstan som David Karlsson kommer från kan dock dessa tidskrifter få stöd och Nätverkstan får i sin tur statligt stöd för sin verksamhet. Några som inte får statligt stöd överhuvudtaget är nättidskrifterna vilket man i alla fall pratade om på seminariet. Årets nättidskrift blev för övrigt O-tidskrift.

Presstödet är tre gånger så stort som tidskriftsstödet. Svenska Dagbladet får runt 70 miljoner kronor i presstöd varje år och den summan baseras på hur stor upplaga den har. Varje år får 120 stycken tidskrifter stöd av Kulturrådet, men ingen av tidskrifterna har särskilt stor upplaga. Johan Ehrenberg menar att det finns yttrandefrihet att värna om i tidskriftsvärlden och att man med politiska medel borde reglera hur mycket pengar tidskrifter skall få och att fler än 120 stycken tidskrifter per år borde få stöd.

Ganska matt lämnar jag bokmässan för året med några intryck intakta och några nya i fötterna. Funderar över varför Sökmen från Turkiet inte nämnde något liknande den diskussion som senare förts om årets Nobelpristagare Orhan Pamuk. I Turkiet betraktas Pamuk som en samhällsdebattör medan han exempelvis i Sverige kanske främst betraktas som en skönlitterär författare. Vad som utelämnas och varför får vi aldrig veta. Men vi försöker att skapa oss en uppfattning kring skärvorna. •

text Daniella Brummer Pind

Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se/>